

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

NASILNI I NENASILNI ETNIČKI SUKOBI I BEZBJEDNOST

Etnički sukob je rezultat odluka njegovih učesnika, koji nastoje postići određene ciljeve primjenom nasilnih sredstava. Kao karakteristike ovog sukoba, koje su prisutne u mnogim slučajevima, mogu se navesti sljedeće:

- Povezanost etničkog sukoba sa nacionalizmom, odnosno težnjom određene grupe ljudi koja dijeli zajednički identitet za formiranjem vlastite države. Težnja određene etničke grupe za formiranjem vlastite države, te primjena nasilnih sredstava za ostvarivanje tog cilja vidljiva je u mnogim slučajevima, kao na primjer: u dugotrajnom djelovanju Kurdske radničke partije (PKK) koja se zalaže za otcjepljenje dijelova Turske naseljenih Kurdima, ili neuspješnim pokušajima Tamilskih tigrova za stvaranjem vlastite države na sjeveru Šri Lanke.
- Nasilje prisutno u sukobu. Pod nasiljem u etničkom sukobu misli se na djelovanje pripadnika jedne etničke grupe koje je usmjereno prema ubijanju pripadnika druge etničke grupe koje je motivisano činjenicom da žrtve napada pripadaju drugom etnicitetu. Ova definicija pokriva sve nivoe nasilja prisutne u etničkom sukobu, od neorganizovanih lokalnih napada na pripadnike druge etničke skupine, pa do genocida usmjerenog prema drugoj etničkoj grupi.

- Sukob u granicama jedne države. Etnički sukob se odvija unutar jedne države pa je to stoga uglavnom unutarnji sukob.

U centru pažnje savremene teorije je naučna analiza nasilnih etničkih sukoba, međutim, u svijetu trenutno postoje i brojni nenasilni etnički sukobi koji se javljaju u obliku političke, ekonomske i kulturne represije prema etničkim manjinama, kao što su: ograničavanje prava glasa, isključenost iz određenih profesija, porezno opterećenje, ograničavanje slobode vjere i slično. U nekim slučajevima ovaj oblik etničkog sukoba javlja se i kao pravni spor između države i etničke manjine koja traži određena prava. Ovakve slučajeve imamo u Sjevernoj Americi, gdje se kroz ovaj oblik etničkog sukoba američki Indijanci i Eskimi bore za svoja prava, također, slični sukobi postoje u Australiji, Novom Zelandu i dijelovima Skandinavije. U odnosu na kategorizaciju nasilnog etničkog sukoba, možemo razlikovati nekoliko vrsta ovih sukoba:

- Separatistički pokreti koji se javljaju kroz pokušaje dijela ili cijele etničke grupe da stekne nezavisnost odvajanjem iz sastava države u kojoj se nalazi. Ovaj oblik nasilnog etničkog sukoba je vrlo raširen u savremenim međunarodnim odnosima.
- Nasilni sukobi koji su rezultat sukoba između dvije ili više etničkih grupa unutar jedne države ili sukoba etničke skupine i vlade jedne države, koje se bore za ostvarivanje ciljeva kao što su politička autonomija, stjecanje moći, kontrola resursa. Ove vrste etničkih sukoba koje nemaju za krajnji cilj ugroziti politički suverenitet i teritorijalni integritet države u kojoj se vode, česti su u bivšim kolonijama (rezultat politika kolonijalnih administracija koje su podsticale sukobe između različitih etničkih grupa i time stvarale nejednakosti koje će kasnije poslužiti kao izvor sukoba).
- Etnički sukobi koji nastaju u okviru osvajačkog rata. Sukob dviju etničkih grupa koje su dominantne u svojim državama, u cilju osvajanja dijela teritorija

protivnika i uklanjanja pripadnika suprotstavljene grupe sa osvojenog teritorija. Ovi sukobi su danas rijetki.

- Etnički sukobi koji nastaju kao rezultat nastojanja nacionalne vlade za asimiliranjem ili protjerivanjem etničke manjine kroz uskraćivanje političkih, ekonomskih, društvenih i vjerskih prava pripadnicima manjine. Ovi sukobi su najčešće nenasilni, ali često sa potencijalom transformacije u nasilni etnički sukob.
- Iredentistički sukobi. Rezultat su nastojanja etničke grupe (nacije) koja dominira u jednoj državi da ponovo stavi pod svoju kontrolu teritoriju koji je u prošlosti izgubila, a na koji i dalje polaže prava (na stvarnog ili navodnog historijskog prava na teritoriju), iako je u međuvremenu demografska slika sporne teritorije promijenjena.
- Vjerski sukobi. Premda ovi sukobi nisu ograničeni samo na područje etničkog sukoba, u etničkim sukobima često je prisutna povezanost etničkog identiteta i vjere.

Problem u istraživanju etničkih sukoba nastaje kada se treba naći odgovor na pitanje, što je pokrenulo sukob, odnosno zašto je u pojedinom slučaju etnički sukob eskalirao iz nenasilnog sukoba dvije ili više etničkih zajednica u nasilni i često vrlo krvav sukob koji po pravilu dovodi do pojave etničkog čišćenja, a u nekim slučajevima i do genocida? Zašto u nekim slučajevima etničke razlike koje duže vrijeme postoje među različitim etničkim grupama i koje se iskazuju kao sukob različitih interesa mogu dovesti do izbijanja nasilnog etničkog sukoba (na primjer, odnos frankofonske manjine prema većini u Kanadi, ili odnos Flamanaca i Valonaca u Belgiji, podjela vlasti u Kataloniji), dok u nekim slučajevima mogu dovesti i do nasilnih sukoba koji mogu završiti i genocidom (Ruanda)? Drugo pitanje koje se postavlja u proučavanju etničkog sukoba je identifikovanje činilaca koji određuju stepen nasilja u etničkom sukobu, zbog čega su neki etnički sukobi obilježeni sa relativno malim brojem

žrtava, a zbog čega u nekim etničkim sukobima žrtve čine i nekoliko stotina hiljada ljudi? Zbog čega su neki etnički sukobi mirno riješeni, te koji su faktori u nekim slučajevima doveli do ponovnog izbijanja sukoba, dok se u drugim slučajevima postojeći mirovni sporazum održao? U periodu posle kraja Hladnog rata u teoriji se pojavilo nekoliko popularizovanih pogleda na etnički sukob i njegovu bit. Ovi pogledi koji su publikovani u medijima i bili su primarno usmjereni prema objašnjavanju aktualnih etničkih sukoba, a ne prema pokušaju pronalaženja osnovnih razloga nastanka etničkog sukoba i objašnjavanja njegove dinamike. Prvi pogled koji je dominirao do sredine devedesetih godina prošlog vijeka bila je teza o izbijanju etničkih sukoba zasnovanih na drevnim mržnjama nakon što je nestala globalna ravnoteža moći koju su održavale dvije supersile. Posljedica ovakve promjene svjetskog poretka bio je prekid autoritarne vlasti u mnogim državama, što je u velikom broju država dovelo do izbijanja tenzija prigušivanih decenijama (potiskivane "drevne mržnje" između etničkih zajednica). Te tenzije su u nekim slučajevima eskalirale u građanski rat i etnički sukob.¹ Ova analiza je kasnije poslužila kao polazna osnova za razvijanje teze da su mnoge novonastale demokratske države koje su pripadale bivšem istočnom bloku bile etnički i/ili etno religijski suviše heterogene da bi preživjele, te je u skladu sa time bolje dopustiti njihov raspad i formiranje novih država koje će biti etnički homogenije i time stabilne. Ovakav stav posebno se učvrstio kod zapadnih teoretičara i političara koji su bili razočarani neuspjesima u pokušaju sprečavanja i prekidanja etničkih sukoba na području Balkana i na Kavkazu. Iduća često navođena teza bila je teza Samuela Huntingtona o sukobu civilizacija, odnosno teza da je ideološki sukob supersila koji je postojao za vrijeme hladnog rata sada zamijenjen civilizacijskim i religijskim sukobom u kojem postoji i naglašena etnička dimenzija.² Treći teorijski pristup

¹ Kaplan R., „Balkan Ghosts“ *A Journey Through History*, St. Martin's Press, New York, 1993., pp. 97

² Huntington S., *The Clash of Civilizations: Remaking of World Order*, Touchstone, New York, 1996., pp. 145

povezao je etnički sukob sa širenjem globalizacije, svodeći ga na odbrambeni mehanizam protiv kulturološke unifikacije, ili ekonomske nejednakosti između većine i etničke manjine, takođe, uzrokovane globalizacijom.³ Širenje etničkih sukoba uticalo je na nastanak niza teorija koje trebaju objasniti njihov nastanak, a koje su se zasnivale i na prethodno navedenim pogledima. Premda se praktično svi teoretičari slažu kako je etnička heterogenost najvažniji uslov za nastanak etničkog sukoba, mišljenja su podijeljena o obrascima koji etničke nesporazume pretvaraju u nasilni etnički sukob, pri čemu većina teorija naglašava uticaj situacije, a ne strukturalne činioce. Jedna grupa teorija usmjerena je na strah i pohlepu kao uzrok sukoba (strah zasnovan na ugrožavanju fizičkog opstanka; pohlepa kao nastojanje uspostave kontrole nad oskudnim resursima ili nastojanje za postizanjem kontrole državnog aparata). Druga grupa teorija kao objašnjenje za izbijanje nasilnog etničkog sukoba navodi reakciju manjinske etničke grupe na različite oblike nepravde (diskriminacija, nejednakost, represija). Treća grupa teorija izbijanje sukoba jednostavno objašnjava fizičkim činocima koji etničku grupu navode na sukob (na primjer, povoljna konfiguracija terena koja omogućava vođenje gerilskog ratovanja, slabost državnog aparata koja omogućava mobilizaciju etničke grupe, ili materijalna i finansijska podrška dijaspore). Problem u izučavanju etničkih sukoba je i u činjenici da su mnoga istraživanja usmjerena prema analizi vidljivih empirijskih obrazaca i varijabli koje se mogu mjeriti i upoređivati sa karakteristikama zemalja koje mogu pogodovati pojavi građanskog rata ili etničkog sukoba, varijable koje utiču na dužinu trajanja sukoba, faktori koji mogu uticati na ponovno izbijanje skoro završenog sukoba. Ova istraživanja su otkrila važne obrasce koji proizlaze iz empirijski vidljivih podataka, ali na mnoga ključna pitanja nisu nađeni odgovori. Je

³ Telo M., „European Union and New Regionalism“ *Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era*, Ashgate Aldershot, 2001., pp. 6-7

li dinamika izbivanja i vođenja sukoba jednaka i za građanske ratove i za etničke sukobe? Koliko etničke napetosti doprinose izbivanju građanskog rata? Usredsređujući se na istraživanje vidljivih i empirijski dokazivih činjenica zapravo je dovelo do izbjegavanja drugačijeg bavljenja etničkim sukobom, odnosno nastojanja pronalaženja uzroka sukoba koji se ne mogu objasniti isključivo empirijskim istraživanjem. U ovom kontekstu problemi koji su vezani za etničke sukoba se ili kompletno zaobilaze ili usmjeravaju na proučavanje etničkog sukoba samo na području pojedine zemlje bez pokušaja korelacije sa etničkim sukobima u drugim dijelovima svijeta. Stoga se postavlja pitanje, na šta treba obratiti posebnu pažnju prilikom istraživanja etničkih sukoba, odnosno, kako izbjeći zamku lakog pristupa ovom pitanju? Odgovor na ovo pitanje je zapravo logičan. Prilikom proučavanja problema etničkog sukoba, treba se usmjeriti na ono što predstavlja suštinu tog etničkog sukoba, odnosno na pitanje identiteta pripadnika sukobljenih etničkih grupa. Kada se govori o problematici etničkih sukoba, treba jasno istaknuti činjenicu da se govori o dimenziji i dometu etničkog identiteta u politici, te da etnički sukob predstavlja borbu između grupa sa različitim etničkim i političkim identitetom u okviru određenog geografskog i historijskog konteksta. Sinonim "etnički" ne bi trebalo povezivati sa antropološkim razlikama među ljudima. Umjesto toga, u mnogim definicijama pojam etničkog odnosi se na definisanje određene grupe koja je zasnovana na zajedničkom identitetu njenih članova. To je vidljivo u sljedećim definicijama etničkih grupa⁴. Tako npr. Veber, etničke grupe definiše kao grupe ljudi koje dijele subjektivno vjerovanje u njihovo zajedničko porijeklo zbog međusobne fizičke sličnosti, sličnosti običaja ili oboje, ili zbog sjećanja na kolonizaciju ili migraciju; ovo vjerovanje mora biti važno za formiranje grupe. U skladu sa time,

⁴ O ovome više vidjeti u : Kanchan C., „What is Ethnic Identity and does it Matter“, *Annual Review of Political Science*, vol. 9, 2006., pp. 397-424.

nije važno postoji li među članovima grupe objektivno krvno srodstvo ili ne postoji. Za Horovitca etnicitet i etnička grupa su zasnovani na mitu o kolektivnom nasljeđu, koje obično nosi i osobine za koje se vjeruje da su predodređene grupi. Za razliku od Vebera, po Fearonu etnička grupa ima slijedeće osobine: članstvo u grupi je nasljedno (članovi su potomci prethodnih generacija), članovi su svjesni identiteta grupe kojoj pripadaju, članovi dijele zajedničke kulturne osobine, grupa ima sjećanja na prvobitnu državu, grupa ima zajedničku istoriju koja je barem djelomično zasnovana na činjenicama, ne na mitu. U literaturi se može naći još definicija etničkih grupa, po kojima se one definišu kao grupa ljudi sa mitovima o zajedničkom porijeklu, dijeljenim istorijskim sjećanjima, jednim ili više elemenata zajedničke kulture, vezu sa državom, kao i osjećajem solidarnosti. Na osnovu ovih i drugih sličnih definicija mogu se navesti sljedeće odrednice identiteta etničkih grupa, jezik, društveni običaji, istorijsko iskustvo, vjera, fizički izgled, područje prebivališta. Posmatra li se etnički sukob kao nasilno sukobljavanje između grupa koje dijele istu državu, ali ne i isti etnički identitet, onda je cilj tog etničkog sukoba odbrana različitih identiteta grupa u sukobu. Dakle, kao uzrok etničkih sukoba ne mogu se uzeti "**drevne mržnje**", kao ni ekonomska nejednakost većinskog stanovništva prema manjinskoj etničkoj grupi. To su samo pojava oblici osnovnog uzroka sukoba gdje je ugrožavanje identiteta određene etničke grupe kroz kombinaciju pritisaka sa globalnog i regionalnog nivoa. Usredsređenost na pitanje identiteta otvara cijeli niz pitanja i problema na koje trenutno nema odgovora. Je li identitet pojedine etničke grupe primordijalan, ili on uopšte nema istorijsku osnovu, već zavisi o okolnostima, teza o tome kako je etnički činilac dio identiteta određene grupe u onoj mjeri u kojoj doprinosi članovima te grupe u postizanju sigurnosti, materijalnog bogatstva ili pristupa političkoj moći.⁵ Dovode li pritisci koje donosi

⁵ Tako Britanski politolog Bovden Dž. tvrdi kako teorije koje zastupaju mišljenje o primordijalnim identitetima kao izvoru etničkih sukoba i neizbježnosti ovakve vrste sukoba predstavljaju mit. Prema njemu, etnički identiteti nisu drevni, već se cjelokupni

globalizacija i regionalizacija (kulturalna homogenizacija) u manjinskim etničkim grupama koje se osjećaju ugroženima takvim razvojem događaja do ponovnog jačanja njihovog primordijalnog identiteta i dovodi li to do prerastanja etničkih nesuglasica u nasilni etnički sukob kroz pokušaj manjinske etničke grupe za zadržavanjem svog autonomnog statusa, koji može ići i do traženja samostalnosti? Kakva je priroda veze između nacionalizma i etničkog sukoba? Je li etnički sukob uopšte novina, i je li istina da etnički sukob izaziva veći broj žrtava nego li konvencionalno ratovanje?⁶ Ovdje u centar pažnje dolazi pitanje da li je etnicitet zaista glavni i primarni izvor nasilnog etničkog sukoba? Je li ugrožavanje identiteta članova etničke zajednice glavni uzrok sukoba, ili su to materijalni faktori ili želja za stjecanjem vlasti od strane političkih elita? Još jedno područje koje iziskuje naučnu elaboraciju je i povezanost etniciteta sa religijom. Prema mnogim analizama ova kombinacija činilaca je postala dominantni uzrok "unutrašnjih" ratova, odnosno građanskih ratova i etničkih sukoba unutar jedne zemlje. Od početka osamdesetih godina prošlog vijeka rastući zahtjevi obespravljenih etničkih manjina, etno-nacionalista, religioznih radikala i drugih manjinskih grupa za autonomijom, većim pravima i udjelom u prihodu od iskorištavanja prirodnih resursa ili postizanjem potpune nezavisnosti, predstavljaju najčešće uzroke takvih sukoba. **Etničke manjine se moraju poštovati i uvažavati, ali one ne smiju biti remetilački faktor pravnih i demokratskih procedura.**

koncept etniciteta javlja tek u zadnjih nekoliko stotina godina. Pripadnici određene etničke grupe ne ulaze u nasilni etnički sukob zbog njihovog identiteta već zbog manipulacije od strane njihovih elita koje žele ojačati svoju političku moć ili steći kontrolu nad resursima. Napokon, Bowen navodi da sama prisutnost više etničkih grupa ne mora nužno dovesti do etničkog sukoba; okidač koji predstavlja ključni činilac u nastanku etničkog sukoba je vrsta odnosa među tim etničkim grupama. Više vidjeti u: Bowden, J., „The Myth of Global Ethnic“, *Conflict Journal of Democracy*, vol. 7, no. 4, 1996., pp. 3-14

⁶ Sadowski Y., „Ethnic Conflict“, *Foreign Policy*, no.111, 1998., pp. 12-23